

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

КОРОПЕЦЬКА СНІЖАНА ОРЕСТІВНА

УДК 343.983

**ВІДБРАННЯ ЗРАЗКІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
Іщенко Андрій Володимирович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри криміналістики та судової медицини

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент

Гора Ірина Віталіївна,
Академія адвокатури України,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

кандидат юридичних наук, доцент

Кудінов Сергій Сергійович,
Національна академія Служби безпеки України,
ректор

Захист відбудеться «31» березня 2017 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «28» лютого 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д. О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Рівень злочинності, який спостерігається в нашій державі, зміни її структури, збільшення питомої ваги вчинених тяжких та особливо тяжких злочинів ставлять перед правоохоронними органами та представниками науки завдання підвищення ефективності досудового розслідування. Вбачається, що одним із напрямів вирішення цього завдання є проведення комплексних досліджень в галузі різних наук з метою вдосконалення вже наявних рекомендацій і розроблення більш продуктивних прийомів, засобів і методів розкриття і розслідування кримінальних правопорушень.

Вимоги сьогодення ставлять перед органами досудового розслідування завдання щодо впровадження у систему доказів дедалі більш широких сучасних можливостей судових експертиз. При проведенні досудового розслідування за матеріалами кримінального провадження у слідчих нерідко виникає необхідність у призначенні ідентифікаційних досліджень з обов'язковим направленням до експертної установи крім об'єктів експертного дослідження відповідних порівняльних зразків (у 50 % опитаних нами слідчих).

Не можна не відмітити, що різноманітність процесів і слідів, що виникають внаслідок вчинення злочинів, вимагає від працівників практичних підрозділів знань прийомів, методів і засобів, розроблених на основі різних наук. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність проведення міжгалузевих досліджень, використання даних одних наук при проведенні досліджень у межах інших.

Слідами злочинів, що залишаються на місці події, тілі та одязі учасників злочинної події, часто є об'єкти біологічного походження: індивідуальний запах людини, волосся, кров, сперма, вагінальні виділення, слина або їх фрагменти та інші. Наявність цих об'єктів зумовлена, насамперед, протиправними діями осіб, які заподіюють тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості потерпілим при вчиненні грабежів, розбоїв, згвалтувань, убивств та інших кримінальних правопорушень, а також активним опором потерпілої особи, боротьбою, яка супроводжується нерідко заподіянням ушкоджень зловмиснику.

Досягнення наук біологічного спрямування досить давно використовуються криміналістами при розкритті та розслідуванні злочинів. Досвід використання технологій білкового та молекулярно-генетичного дослідження у практиці роботи правоохоронних органів переконливо свідчить про те, що завдяки цьому ефективність розслідування багатьох видів злочинів може бути суттєво підвищена. Водночас багато сучасних доробок достатньою мірою не знайшли свого відображення в методичних рекомендаціях та у практичній діяльності правоохоронних органів.

Питання процесуального порядку і тактики проведення слідчих (розшукових) дій на фундаментальному рівні розглядали Ю.П. Аленін, Л.І. Аркуша, В.Д. Басай, І.В. Басиста, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, Р.С. Белкін, В.В. Бірюков, А.Ф. Волобуєв, В.К. Весельський, В.І. Галаган, В.Г. Гончаренко, І.В. Гора, В.Я. Горбачевський, Н.М. Дяченко, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, Н.С. Карпов, Н.І. Клименко, І.І. Когутич, В.А. Колесник, О.Н. Колесниченко, В.П. Колмаков, В.О. Коновалова, М.В. Костицький, І.І. Котюк, С.С. Кудінов,

В.С. Кузьмічов, В.В. Лисенко, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, Г.А. Матусовський, М.А. Погорецький, М.В. Салтевський, О.С. Саїнчин, В.М. Стратонов, О.В. Таран, О.Ю. Татаров, В.В. Тіщенко, Л.Д. Удалова, В.Г. Хахановський, П.В. Цимбал, К.О. Чаплинський, С.С. Чернявський, Ю.М. Черноус, В.Ю. Шепітько та інші науковці.

Окремі кримінально-процесуальні та тактичні особливості отримання зразків біологічного походження у кримінальному провадженні досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені Т.В. Авер'янова, В.О. Гавриков, Н.А. Джангельдін, Н.І. Долженко, В.А. Жбанков, Г.Б. Карнович, О.В. Козак, Ю.А. Кудрявцева, Л.І. Мандрик, І.Л. Петрухін, Р.Д. Рахунов, З.М. Соколовський та інші.

Ці автори зробили значний внесок у теорію кримінального процесу, криміналістики і практику розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Разом з тим, зважаючи на теоретичну і практичну значущість досліджень вищеназваних учених, слід зазначити, що їх доробки не вичерпують усієї сукупності питань, пов'язаних з особливостями отримання біологічних зразків у особи, зокрема малодослідженими залишаються організаційні та тактичні аспекти відібрання таких зразків, способи їх фіксації. Недостатньо врахований у дослідженнях також зарубіжний досвід відібрання біологічних зразків. Потребує вдосконалення саме законодавче закріплення відібрання біологічних зразків у особи (80 % опитаних нами слідчих Національної поліції та викладачів юридичних вищих навчальних закладів).

Таким чином, необхідність удосконалення і вирішення наведених проблем у подальшому й зумовила вибір теми дисертації. Її актуальність визначається, з одного боку, невідкладними завданнями посилення боротьби з кримінальними правопорушеннями, необхідністю вдосконалення тактики проведення слідчих (розшукових) дій, а з другого – потребами практики в науково обґрунтованих методичних рекомендаціях із отримання різних видів зразків для експертизи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження узгоджується з положеннями Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015 та Концепції боротьби з тероризмом, схваленої Указом Президента України від 25.04.2013 р. № 230/2013, відповідає Пріоритетним напрямам наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр., схваленим вченою радою Національної академії внутрішніх справ 29 жовтня 2013 р. (протокол № 28). Тему дисертації затверджено вченою радою Національної академії внутрішніх справ 30 вересня 2014 р. (протокол № 19), а також зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (реєстр. № 1006, 2014 р.).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає у комплексному науковому висвітленні особливостей отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні та розробленні на цій основі теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на подальше удосконалення тактики відібрання біологічних зразків.

Для досягнення цієї мети автором визначено такі основні *задачі*:

- висвітлити стан та основні напрями дослідження проблем отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні;
- з'ясувати поняття, сутність та юридичну природу зразків для проведення експертизи та їх отримання у кримінальному провадженні;
- узагальнити правові основи та зарубіжний досвід отримання зразків для експертизи;
- виокремити мету, підстави і завдання відібрання біологічних зразків;
- визначити роль та межі прав, свобод і повноважень суб'єктів при відібранні біологічних зразків у особи;
- розкрити процесуальні і тактичні особливості відібрання біологічних зразків у особи на організаційно-підготовчому та наступному етапах;
- охарактеризувати способи фіксації відібраних біологічних зразків;
- виявити недоліки законодавчого врегулювання і тактики відібрання біологічних зразків у особи для проведення експертизи;
- сформулювати пропозиції з удосконалення нормативно-правового регулювання, порядку організації й тактики одержання органами досудового слідства зразків для експертного дослідження, фіксації його ходу та результатів;
- розробити методичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності відібрання зразків для експертизи.

Об'єкт дослідження – процес збирання біологічної інформації для подальшого дослідження у кримінальному провадженні.

Предмет дослідження – відібрання зразків біологічного походження під час досудового розслідування.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених задач і досягнення мети було застосовано сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що дозволили всебічно дослідити об'єкт дослідження. Методи *формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) дозволили детальніше усвідомити поняття, сутність та зміст тактики проведення слідчих (розшукових) дій (підрозділи 1.1, 1.3). Застосування *методу структурно-функціонального аналізу* дозволило сформулювати поняття і сутність зразків для експертизи у кримінальному провадженні та їх юридичну природу (підрозділи 1.2, 2.1). *Юридичний (догматичний) метод* сприяв аналізу кримінального процесуального законодавства та криміналістичної тактики, виявленню наявних недоліків та внесенню пропозицій щодо їх усунення (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2, 3.3). *Історико-правовий метод* використовувався для виявлення характерних тенденцій становлення, формування та розвитку наукових поглядів щодо отримання зразків для експертизи (підрозділ 1.1). *Формально-юридичний метод* забезпечив дослідження змісту, сутності та структури правових норм, що визначають відібрання зразків для експертизи під час досудового розслідування (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3). *Порівняльно-правовий метод* дозволив з'ясувати окремі аспекти, що стосуються відібрання зразків для експертизи за законодавством зарубіжних країн з позиції європейських стандартів з прав людини (підрозділ 1.2). У дисертації враховані фундаментальні та прикладні дослідження сучасної науки кримінального процесу та криміналістики. Широко застосовувалися

методи статистичного аналізу, соціологічні методи, зокрема, при вивченні кримінальних проваджень, матеріалів анкетування, а також даних офіційної статистики щодо різних категорій злочинів за період 2014–2016 рр.

Емпіричну базу дослідження становлять: дані щорічної статистичної звітності МВС України та ГУНП України в Івано-Франківській області про стан злочинності за 2010-2015 рр.; результати вивчення 130 кримінальних проваджень, розпочатих слідчими ГУНП України в Івано-Франківській, Чернівецькій, Львівській, Волинській та інших областях, у яких проводилось відібрання зразків для експертизи; матеріали анкетування 190 співробітників органів досудового розслідування та 150 викладачів вищих юридичних навчальних закладів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці монографічним дослідженням проблемних питань, що стосуються отримання біологічних зразків для експертизи у кримінальному провадженні.

У дослідженні сформульовано низку нових положень і висновків, до найбільш суттєвих з яких слід віднести такі:

вперше:

– аргументовано, що у загальному розумінні відібрання зразків для проведення експертизи слід розуміти як слідчу (розшукову) дію, яка відіграє допоміжну, забезпечувальну роль при необхідності провести ідентифікаційне порівняльне дослідження та у випадках, встановлених кримінальним процесуальним законом, забезпечується можливістю застосування заходів примусу;

– встановлено на підставі комплексного розгляду проблем отримання зразків для експертизи, що нині чинна стаття 245 КПК України не відображає сутності цієї слідчої (розшукової) дії, так як у ній чітко не регламентується процесуальний порядок отримання зразків для експертизи; не називаються види зразків, що підлягають отриманню; невиправдано закріплений різний порядок отримання суто біологічних зразків та інших зразків, що можуть бути відібрані від людини; не визначені суб'єкти відібрання, межі втручання у сферу прав і свобод людини, порядок вирішення питання про відібрані у кримінальному провадженні зразки та запропоновано шляхи її вдосконалення;

– розроблено наукові рекомендації щодо відібрання зразків біологічного походження у кримінальному провадженні згідно з вимогами чинного Кримінального процесуального кодексу України та можливостями сучасної науки криміналістики та досягненнями в галузі медицини, спрямовані на підвищення ефективності відібрання зразків для експертизи, їх фіксації та направлення на дослідження.

удосконалено:

– поняття «зразки для порівняльного дослідження» (під якими слід розуміти зразки як самостійну категорію об'єктів, а не як «речові докази» чи «документи», що пропонувалось тривалий час), «біологічні зразки» (які варто розглядати як такі, що походять від людини як біологічної сутності);

– шляхи отримання, фіксації та направлення на дослідження зразків біологічного походження, зокрема, що стосуються можливостей

генотипоскопічної експертизи;

- підходи щодо визначення критеріїв, які треба враховувати при прийнятті рішення щодо застосування примусу під час отримання біологічних зразків для експертизи;

- позиції щодо необхідності конкретизації учасників кримінального провадження, у яких може бути здійснене відібрання біологічних зразків для експертизи, до яких слід віднести свідка, потерпілого та підозрюваного;

- випадки залучення слідчим чи прокурором спеціальних медичних знань при відібранні біологічних зразків у особи (з урахуванням складності процедури відібрання, морально-етичних та інших критеріїв);

дістало подальший розвиток:

- періодизація формування та розвитку наукових поглядів на поняття, сутність та юридичну природу зразків, що відбираються для проведення експертизи у кримінальному провадженні, починаючи з початку ХХ ст. і до сьогодні;

- систематизація даних зарубіжного досвіду відібрання біологічних зразків (зокрема у Австрії, Польщі, ФРН, а також у Білорусі, Казахстані, Молдові, Туркменістані, Узбекистані).

- наукові підходи, відповідно до яких відібрання будь-яких зразків, які пов'язані з певними маніпуляціями, що стосуються організму чи тіла особи, в якій відбираються зразки для експертизи, потребує однакового процесуального врегулювання та запропоновано шляхи вдосконалення відповідних кримінальних процесуальних норм;

- положення щодо допустимості та меж застосування примусу при відібранні біологічних зразків у особи;

- пропозиції щодо подальшої наукової розробки проблемних питань, що сприятимуть вдосконаленню процедури отримання біологічних зразків.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено та може бути використано у:

- *науково-дослідній діяльності* – для подальшого розроблення проблем відібрання зразків біологічного походження під час досудового розслідування, а також для вдосконалення теоретичних положень слідчої та експертної діяльності (акт впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 5 квітня 2016 р.);

- *правозастосовній діяльності* – слідчими при розслідуванні кримінальних правопорушень; працівниками експертних установ України для вдосконалення засобів та методів збирання і дослідження доказів, розробки нових та вдосконалення існуючих методик експертних досліджень (акт впровадження СУ ГУНП в Івано-Франківській області від 5 січня 2016 р.);

- *освітньому процесі* – для підготовки підручників і посібників з кримінального процесу та криміналістики, спеціальних курсів для підготовки слідчих, а також при розробці лекцій і навчально-методичних рекомендацій, проведення семінарських і практичних занять з кримінального процесу та криміналістики (акти впровадження Івано-Франківського університету

імені Данила Галицького від 24 березня 2016 р., Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 6 квітня 2016 р., Прикарпатського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» від 15 квітня 2016 р.);

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження, висновки та пропозиції оприлюднено автором у вигляді доповідей і виступів на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, науково-теоретичних семінарах та круглих столах: «Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми» (м. Івано-Франківськ, 24-25 квітня 2015 р.); «Інформаційне забезпечення розслідування злочинів» (м. Одеса, 29 травня 2015 р.); «Актуальні проблеми кримінального законодавства» (м. Київ, 5 листопада 2015 р.); «Теоретичні і практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу» (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2015 р.); «Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини» (м. Запоріжжя, 25-26 грудня 2015 р.); «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства майбутнього» (м. Дніпропетровськ, 15-16 січня 2016 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертації викладено у 12 наукових публікаціях, серед яких чотири наукових статті – у виданнях, включених МОН України до переліку фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному науковому правовому виданні, а також шість тез – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, круглих столів та у методичних рекомендаціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (260 найменувань на 31 сторінці) та трьох додатків на 23 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 258 сторінок, з них основного тексту – 204 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; надано відомості щодо форм їх апробації; публікацій дисертантки, у яких відображено основні положення дослідження.

Розділ 1 «Правова природа отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні» складається з трьох підрозділів та присвячений з'ясуванню поняття, сутності та юридичної природи зразків для експертизи та їх отримання у кримінальному процесі.

У *підрозділі 1.1. «Стан та основні напрями дослідження порядку отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні»* проведено аналіз стану наукової розробки проблематики отримання зразків біологічного походження для проведення експертних досліджень, який свідчить про те, що до цього часу вона не була предметом окремого дослідження вчених-криміналістів. Деякі аспекти заявленої теми фрагментарно висвітлені у низці наукових публікацій.

Особливо актуальною необхідність проведення такого дослідження видається у зв'язку з прийнятим чинного КПК України, підготовленого з урахуванням міжнародних стандартів з прав людини та вимог сьогодення у боротьбі зі злочинністю. Насамперед це стосується відібрання зразків біологічного походження для проведення експертизи, зокрема у галузі молекулярної біології із застосуванням новітніх методів, заснованих на вивченні генетичної інформації.

Виділено періодизацію виникнення та формування поглядів на отримання біологічних зразків у особи:

1) поч. XX ст. – 50-ті рр. XX ст. – формування поглядів на сутність та природу відібрання зразків для проведення експертного дослідження (Г.Б. Карнович, Р.Д. Рахунов, Н.А. Джангельдін);

2) 1960 – 1961 рр. – законодавче закріплення відібрання зразків у КПК РРФСР та союзних республік;

3) 60-ті рр. XX ст. – розвиток дискусій та початок фундаментальних досліджень (Р.С. Белкін, А.І. Вінберг, А.І. Долженко, А.В. Дулов, В.А. Жбанков, В. Я. Колдін, І.Л. Петрухін, З.М. Соколовський);

4) 90-ті рр. XX ст. – до нашого часу – формування новітніх поглядів на природу отримання зразків для проведення експертного дослідження та їх законодавче закріплення у КПК України та інших країн ближнього зарубіжжя.

У підрозділі 1.2. «Поняття і сутність зразків для експертизи та їх отримання у кримінальному провадженні» з'ясовано, що питання про поняття та юридичну природу зразків для експертного дослідження є доволі складним, до сьогодні залишається суперечливим та викликає чимало дискусій у науковій літературі.

Одними науковцями вони розглядаються як речові докази, іншими – як вторинні речові докази або документи. Підтримується думка тих вчених (Ю.П. Алєнін, О.С. Арутюнов, Р.С. Белкін, В.Д. Берназ, В.О. Гавриков, Н.І. Долженко, В.П. Іванов, М.В. Терзієв та ін.), які розглядають зразки для експертизи як самостійну категорію об'єктів.

Встановлено, що немає однастайності у поглядах вчених-криміналістів та процесуалістів також з приводу того, чи відібрання зразків для порівняльного дослідження слід вважати самостійною слідчою (розшуковою) дією або ж такою, що виконується в межах проведення певної судової експертизи, а відібрані зразки відіграють допоміжну, інструментальну роль при експертному дослідженні.

Обґрунтовується думка, що у загальному розумінні відібрання зразків для експертизи в контексті чинного КПК України слід розуміти як слідчу (розшукову) дію, яка відіграє допоміжну, забезпечувальну роль при необхідності провести ідентифікаційне порівняльне дослідження та у випадках, встановлених кримінальним процесуальним законом, забезпечується можливістю застосування заходів примусу. За таку позицію висловились і 83,3 % опитаних нами слідчих Національної поліції.

Запропоновано авторське визначення отримання зразків для експертизи.

У підрозділі 1.3. «Правові основи та зарубіжний досвід отримання зразків для експертизи» узагальнено правові підстави отримання зразків в Україні, країнах пострадянського простору та сучасної Європи, а також рішення Європейського Суду з прав людини з цього питання.

Доводиться, що критеріями, які треба враховувати при прийнятті рішення щодо застосування примусу під час отримання біологічних зразків для експертизи, є такі: значення обставин, встановлених за допомогою експертного дослідження, для забезпечення виконання завдань кримінального провадження; відсутність можливості довести чи спростувати факт, що має значення у провадженні, за допомогою інших наявних у справі доказів; вид біологічних зразків; наявність ризику для життя і здоров'я особи, в якій відбирають зразки, його ступінь; принизливість процедури з точки зору існуючих у суспільстві моральних принципів; процесуальний статус учасника провадження, в якого необхідно отримати зразки; мотиви і підстави відмови надати зразки добровільно; вжиття всіх заходів для того, щоби переконати особу надати зразки добровільно.

У проаналізованих окремих країнах пострадянського простору та Європи спостерігається як відмінний, так і багато в чому схожий процесуальний порядок отримання зразків для експертизи, однак при цьому вбачаються чимало недоліків та суперечностей. Найбільш вдалими, як видається, є відповідні норми КПК Республіки Казахстан, якими встановлені підстави отримання зразків та їх види; вказуються особи, які уповноважені на проведення цієї слідчої (розшукової) дії, та особи, у яких допускається відібрання зразків; регламентується процесуальний порядок відібрання зразків слідчим, лікарем та експертом; визначаються межі, в яких допустиме відібрання з огляду на дотримання прав та законних інтересів особи, її честі та гідності, втручання у сферу її приватності та недопустимість завдання шкоди її життю та здоров'ю. Заслуговує найпильнішої уваги законодавство ФРН, Польщі та Австрії, у якому містяться чіткі заборони невинуватого втручання у життєдіяльність організму при відібранні біологічних зразків, звертається особлива увага на засаду поваги до людської гідності.

Розділ 2 «Кримінально-процесуальна регламентація відібрання зразків біологічного походження під час досудового розслідування» складається з двох підрозділів, у яких розкриті мета, завдання і підстави відібрання біологічних зразків у особи для експертизи, а також аналізуються повноваження суб'єктів, що уповноважені на відібрання біологічних зразків, та інших учасників кримінального провадження, які беруть участь при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії.

У підрозділі 2.1. «Вимоги до біологічних зразків, мета, завдання і підстави їх відібрання у особи для проведення експертизи» зазначається, що у КПК України міститься розбіжність термінології, використаної законодавцем при конструюванні норм, якими регулюється гласне та негласне отримання зразків для експертизи: «отримання», «відбирання», «відібрання»; «для експертизи», «для порівняльного дослідження», та запропоновано шляхи її уніфікації.

Відстоюється позиція, що хоч біологічні зразки є самостійною категорією об'єктів, що використовуються при доказуванні у кримінальному провадженні,

вони повинні відповідати загальним вимогам, які ставляться до доказів щодо їх належності, допустимості, достовірності і достатності. Біологічні зразки для експертизи повинні бути отримані: належним суб'єктом; від особи, яка має відповідний процесуальний статус, необхідний для отримання у неї зразків; з дотриманням умов, встановлених кримінальним процесуальним законодавством; з використанням методів, що не є небезпечними для життя і здоров'я осіб, в яких відбираються зразки; з урахуванням положень КПК щодо недопустимості доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав і свобод людини.

Аргументується, що метою отримання біологічних зразків є одержання стороною кримінального провадження або судом обґрунтованого висновку експерта, складеного як на основі дослідження цих зразків, так і на основі їх порівняння з доказами, що є у провадженні.

Завданням отримання біологічних зразків є отримання необхідних даних для подальшого вирішення питання про безпосередню причетність особи до події, яка розслідується.

Підставами для проведення цієї слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети.

Визначено загальні умови для отримання біологічних зразків для експертизи, до яких віднесено: внесення відомостей до ЄРДР про початок кримінального провадження; постанову слідчого чи прокурора про доручення проведення експертизи; договір, укладений стороною захисту про проведення експертизи; неможливість вирішення поставлених експерту питань без спеціально підібраного порівняльного матеріалу; ухвалу слідчого судді про призначення експертизи за клопотанням сторони кримінального провадження; постанову прокурора про отримання біологічних зразків (винесена за власною ініціативою, за клопотанням слідчого, сторони захисту, потерпілого); ухвалу слідчого судді про примусове відібрання біологічних зразків (винесена за клопотанням сторони обвинувачення або сторони захисту).

У підрозділі 2.2. «Суб'єкти відібрання зразків біологічного походження» досліджено особливості участі суб'єктів кримінального провадження, які проводять відібрання біологічних зразків або залучають до нього інших суб'єктів.

Наголошується на тому, що у чинному кримінальному процесуальному законодавстві питання суб'єктів, яким надані повноваження щодо отримання зразків біологічного походження, не чітко визначені. В якості суб'єктів отримання та примусового відібрання біологічних зразків у КПК названі тільки слідчий та прокурор. Чітко не визначено участь при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії судово-медичного експерта, лікаря чи іншого медичного працівника, які вправі здійснювати певні медичні маніпуляції.

Доведено, що є види зразків (кров, сперма, слина та інші виділення людського організму), відбір яких вимагає не лише обов'язкової участі спеціаліста, а й вибору місця їх відбору. Їх відібрання можливе лише в умовах медичного закладу при дотриманні санітарних норм, що виключали б можливі шкідливі наслідки для здоров'я особи, в якій вони відбираються, у зв'язку з чим запропоновано відповідні зміни до КПК України.

Звертається увага на те, що судово-медичний експерт або лікар відіграють допоміжну роль при отриманні біологічних зразків, весь хід цієї слідчої (розшукової) дії, отримання результатів та їх фіксацію слідчий (прокурор) повинен здійснювати самостійно. Речення друге ч. 1 ст. 245 запропоновано викласти у такій редакції: «У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом із залученням відповідного спеціаліста». При цьому, якщо є достатні підстави вважати, що присутність сторонніх осіб при отриманні певних зразків життєдіяльності організму може спричинити моральну шкоду особі, в якій їх відбирають, слід передбачити обов'язок слідчого знаходитись за межами приміщення, в якому ці зразки будуть безпосередньо відбиратися, і доручити їх отримання спеціалісту-медику, що слід відобразити у протоколі.

Розділ 3 «Організаційні і тактичні аспекти відібрання біологічних зразків під час досудового розслідування» складається з трьох підрозділів, у яких розкриті питання підготовки слідчого до відібрання біологічних зразків, тактичні особливості відібрання біологічних зразків у особи та способи їх фіксації.

У підрозділі 3.1. «Організаційно-підготовчі дії слідчого при відібранні біологічних зразків у особи» зазначається, що позитивний результат будь-якої слідчої (розшукової) дії значною мірою залежить від якості підготовки до її проведення.

Призначення певного виду експертизи, а відповідно і відібрання зразків для порівняння з раніше вилученими об'єктами, буде залежати від наявності доказів та поведінки учасників кримінального провадження. Від цього залежить і прийняття рішення про призначення конкретного виду експертизи та про відібрання певних біологічних зразків: в одних випадках мова може іти лише про встановлення групової належності, в інших випадках – про призначення ДНК-аналізу (генотипоскопічної експертизи) для ідентифікації конкретної особи чи про проведення інших досліджень.

Доводиться, що при необхідності відібрати біологічні зразки ключове значення матиме слідча ситуація, при якій особа або погоджується добровільно їх надати, або відмовляється. Від цього і будуть залежати процесуальні та тактичні особливості отримання біологічних зразків для експертизи, що пов'язано із необхідністю та доцільністю втручання у сферу особистих прав і свобод особи.

В організації відібрання біологічних зразків для експертизи виділено та проаналізовано наступні елементи: прийняття рішення про таке відібрання; вивчення можливостей експертних закладів; вибір видів біологічних зразків для експертного дослідження та їх кількість; визначення часу та місця отримання зразків; підготування необхідних технічних засобів; вибір та виклик відповідного спеціаліста (лікаря, судово-медичного експерта, іншого медичного працівника); підготовка робочого місця, визначення режиму, умов та способів одержання зразків; планування слідчої (розшукової) дії та підготовка відповідних процесуальних документів.

У підрозділі 3.2. «Робочий етап відібрання біологічних зразків у особи» сформульовані пропозиції щодо вдосконалення тактики відібрання певних біологічних зразків для експертизи: крові; сперми, слини, інших виділень людини; волосся і тканин; індивідуального запаху людини; об'єктів біологічного походження для ДНК-аналізу.

Встановлено, що найчастіше у слідчій практиці для експертного дослідження відбираються зразки крові, яка фактично є універсальним порівняльним матеріалом, а також сперма та слина. Про те, чи слід вилучати інші біологічні матеріали для експертного дослідження (сечу, кал, піт, виділення з носа та ін.) в якості зразків, слід проконсультуватися зі спеціалістом, оскільки експертам краще провести порівняльний аналіз із наданими зразками крові чи слини, що їх замінюють, і від цього якість дослідження лише зростає. При цьому слід також брати до уваги морально-етичну сторону здійснення медичних маніпуляцій, пов'язаних із втручанням у діяльність людського організму. Окрім того, такі речовини не містять ядерних клітин, тому непридатні для проведення генотипоскопічної експертизи.

При відібранні біологічних зразків у особи слід неухильно дотримуватися відповідних методичних рекомендацій, розроблених МОЗ України. До призначення різних видів судово-медичних експертиз слід підходити комплексно, щоб не втратити слідовий біологічний матеріал при проведенні неідентифікаційних експертиз, спрямованих лише на визначення групи крові, статі чи інших факторів, які не дають в кінцевому підсумку можливості встановити конкретну особу.

Запропоновано КПК України доповнити окремою нормою під назвою «Охорона прав особи при отриманні зразків для експертизи», яку викласти у такій редакції: «При відібранні зразків для експертизи не допускаються дії, що принижують честь і гідність особи. Методи і науково-технічні засоби отримання зразків повинні бути безпечними для життя та здоров'я людини. Застосування складних медичних процедур або методів, що можуть викликати больові відчуття, допускаються лише з письмової згоди на це особи, в якій повинні бути отримані зразки, а якщо вона не досягла повноліття або страждає психічним захворюванням чи володіє фізичними або психічними вадами, то і за згодою її законного представника».

Не дивлячись на високу якість генотипоскопічної експертизи метод ДНК-ідентифікації не слід вважати досконалим, оскільки існують чимало способів фальсифікації доказів, об'єкти біологічного походження легко знайти та підкинути на місце скоєння злочину. У зв'язку з цим отриману у провадженні доказову інформацію слід ретельно порівнювати з іншими наявними доказами.

У підрозділі 3.3. «Способи фіксації відібраних біологічних зразків та підготовка до направлення їх на експертизу» зроблено пропозиції по вдосконаленню процесуального закріплення ходу відібрання біологічних зразків для експертизи та отриманих результатів, сформульовані рекомендації по їх упакуванню та направленню на дослідження.

При підготовці біологічних матеріалів для експертизи слід неухильно дотримуватись низки правил: строки з часу вилучення речових доказів до

представлення їх на експертизу мають бути мінімальними; повинні вживатися заходи для представлення речових доказів на експертизу у незміненому вигляді; при призначенні експертизи необхідно вірно визначити її рід (вид); порівняльний матеріал (зразки), що представляється, у необхідних випадках, повинен відповідати об'єктам, які досліджуються, по можливості за більшою кількістю ознак (умовам походження або виконання, механізму утворення, часу, матеріалу, типу); завдання експерту повинні формулюватися чітко, виключаючи можливість різного їх розуміння і обов'язково з урахуванням встановлених обставин провадження, у якому призначається експертиза; призначення додаткової або повторної експертизи повинно бути мотивованим; найбільш придатними для упакування є паперові обгортки; упаковки із полімерних матеріалів можна використовувати лише для короткочасного зберігання зразків.

Упакування зразків повинно проводитися окремо від речових доказів. Також окремо упаковуються зразки, вилучені з різних місць (наприклад, волосся з різних ділянок голови або тіла), і зразки, відібрані навіть з одного місця, але які мають різну зовнішню будову або відрізняються за іншими ознаками.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації на основі проведеного узагальнення і систематизації наукових уявлень про відібрання зразків біологічного походження під час досудового розслідування сформульовано наукові положення, рекомендації та пропозиції, що відповідають вимогам наукової новизни, мають значення для науки й практики, зокрема:

1. Визначено, що у практиці розкриття та розслідування злочинів ще на початку ХХ століття відбиралися окремі зразки для експертних досліджень, проводилися відповідні порівняльні дослідження, і часом це мало вирішальне юридичне значення, однак на законодавчому рівні отримання зразків не регламентувалось. Основними етапами виникнення та формування поглядів на отримання зразків для експертизи визнано: 1) поч. ХХ ст. – 50-ті рр. ХХ ст. – формування поглядів на сутність та природу відібрання зразків для проведення експертного дослідження (Г.Б. Карнович, Р.Д. Рахунов, Н.А. Джангельдін); 2) 1960 – 1961 рр. – законодавче закріплення відібрання зразків у КПК РРФСР та союзних республік; 3) 60-ті рр. ХХ ст. – розвиток дискусій та початок фундаментальних досліджень (Р.С. Белкін, А.І. Вінберг, А.І. Долженко, А.В. Дулов, В.А. Жбанков, В. Я. Колдін, І.Л. Петрухін, З.М. Соколовський); 4) 90-ті рр. ХХ ст. – до нашого часу – формування новітніх поглядів на природу отримання зразків для проведення експертного дослідження та їх законодавче закріплення у КПК України та інших країн СНД.

2. Встановлено, що питання про поняття та юридичну природу зразків для експертизи досі залишається суперечливим. Одними науковцями вони розглядаються як речові докази, іншими – як вторинні речові докази або документи. Обґрунтовується позиція, що зразки для експертизи слід вважати самостійною категорією об'єктів, які мають власну процесуальну природу та призначення. Під біологічними зразками, що можуть бути відібрані від особи,

слід розуміти зразки, які походять від людини як біологічної сутності, – кров, слина, сперма, волосся, екскременти, частки епідермісу, потожирова речовина та інші біологічні матеріали, що походять від людини.

3. Доводиться, що отримання зразків для проведення експертизи є слідчою (розшуковою) дією, змістом якої є врегульоване кримінальним процесуальним законодавством одержання стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею, об'єктів біологічного походження або об'єктів, що відображають властивості відповідних предметів чи є їх частиною, речовин або їх матеріально фіксованих відбитків, необхідних для порівняння з речовими доказами з метою ідентифікації або встановлення групової належності;

4. Правові основи отримання зразків для експертизи базуються на закладених у міжнародних стандартах прав людини, Конституції України, законах та підзаконних нормативно-правових актах засадах забезпечення прав і свобод людини, поваги до людської честі та гідності, свободи та особистої недоторканності, а також рішеннях Європейського суду з прав людини та рекомендаціях міжнародних експертних установ. Саме ці пріоритети повинні братися до уваги при прийнятті рішення про відібрання конкретних видів біологічних зразків у особи з огляду на їх доцільність та допустимість у кримінальному провадженні.

5. Заслугує найпильнішої уваги законодавство ФРН, Польщі, Австрії та Республіки Казахстан, у якому містяться чіткі заборони невинного втручання у життєдіяльність людського організму при відібранні біологічних зразків; визначаються межі, в яких допустиме відібрання з огляду на дотримання прав та законних інтересів особи, її честі та гідності, втручання у сферу її приватності та недопустимість завдання шкоди її життю та здоров'ю.

6. Відібрання будь-яких зразків, які пов'язані з певними маніпуляціями, що стосуються організму чи тіла особи, в якій відбираються зразки для експертизи, потребують однакового до них підходу та процесуального врегулювання: як біологічні зразки (крові слини, сперми, часток епідермісу, потожирової речовини та ін.), так і інші зразки, що відбираються у особи (почерку, індивідуального запаху, відбитки зубного апарату тощо).

7. Відібрання біологічних зразків у особи має відсильний характер на відповідні норми ст. 241 КПК, якими регламентується здійснюється освідування, що не є виправданим, оскільки відрізняється від нього своєю метою, завданнями, процесуальним порядком та ступенем втручання в особисту сферу людини.

Метою отримання біологічних зразків вбачається одержання стороною кримінального провадження або судом обґрунтованого висновку експерта, складеного як на основі дослідження цих зразків, так і на основі їх порівняння з доказами, що є у провадженні. Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети. Завданням отримання біологічних зразків є отримання необхідних даних для подальшого вирішення питання про безпосередню причетність особи до події, яка розслідується.

8. В законі слід чітко зазначити перелік осіб, в яких дозволяється відібрати біологічні зразки як в гласному, так і в негласному порядку. Такими особами повинні бути свідок, потерпілий, підозрюваний і обвинувачений, так як у останнього відібрання зразків може бути проведене судом. Слід також законодавчо закріпити положення про те, що отримувати біологічні зразки в інших осіб забороняється.

9. При відібранні біологічних зразків у особи актуальним постає питання про допустимість та межі застосування примусу при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії з огляду дотримання прав та свобод людини. Критеріями, які треба враховувати при прийнятті рішення щодо застосування примусу під час отримання біологічних зразків для експертизи, слід вважати такі: значення обставин, встановлених за допомогою експертного дослідження, для забезпечення виконання завдань кримінального провадження; відсутність можливості довести чи спростувати факт, що має значення у провадженні, за допомогою інших наявних у справі доказів; вид біологічних зразків; наявність ризику для життя і здоров'я особи, в якій відбирають зразки, його ступінь; принизливість процедури з точки зору існуючих у суспільстві моральних принципів; процесуальний статус учасника провадження, в якого необхідно отримати зразки; мотиви і підстави відмови надати зразки добровільно; вжиття всіх заходів для того, щоби переконати особу надати зразки добровільно.

10. Оскільки слідчий не завжди може якісно відібрати біологічні зразки через те, що не володіє відповідними знаннями, доцільно закріпити у законі обов'язок слідчого, прокурора залучити для участі у цій слідчій (розшуковій) дії спеціаліста-медика у всіх випадках, коли є необхідність відібрати в якості зразків продукти життєдіяльності людського організму, а також забезпечити відібрання в умовах медичного закладу при дотриманні санітарних норм, що виключали б можливі шкідливі наслідки для здоров'я особи, в якій вони відбираються.

11. Доведено, що при необхідності отримання біологічних зразків для експертизи важливими складовими є прийняття рішення про таке відібрання (про його доцільність, виходячи з конкретної слідчої ситуації, та яким саме шляхом); вибір видів біологічних зразків (з огляду наявності вилучених слідів для порівняння, допустимість відібрання певних зразків); їх кількість (з урахуванням їх достатності та придатності); місце відібрання (кабінет слідчого, медичний заклад, СІЗО та ін.); час; вибір видів біологічних зразків для експертного дослідження та їх кількість; вибір та виклик відповідного спеціаліста; підготовка робочого місця, визначення режиму, умов та способів одержання зразків для експертного дослідження, їх упакування та доставки на експертизу; планування.

12. При отриманні біологічних зразків для експертизи слід неухильно дотримуватись розроблених МОЗ України рекомендацій та правил. Розроблено методичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності відібрання зразків для експертизи, їх упакування та направлення на дослідження.

13. Сформульовано низу пропозицій щодо внесення змін та доповнень до чинного КПК України з питань, що стосуються процесуального порядку отримання зразків для експертизи (стаття 245 КПК України), уніфікації термінології, що використана при конструюванні норм КПК (статті 245, 274 КПК

України), відібрання зразків для експертизи у неповнолітніх осіб або осіб, які страждають на психічну хворобу або володіють фізичними чи психічними вадами; вирішення питання про знищення відібраних зразків, коли в них відпаде необхідність (пропонується доповнити КПК окремими нормами).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Коропецька С. О. Зразки, що відбираються для експертизи: їх юридична природа та сучасне розуміння / С. О. Коропецька // Право UA. – 2015. – № 3. – С. 103–109.

2. Коропецька С. О. Способи фіксації біологічних зразків, відібраних для експертизи / С. О. Коропецька // Науковий вісник Дніпропетровського універ. внутр. справ : зб. наук. праць. – 2015. – № 4 (78). – С. 397–400.

3. Коропецька С. О. Деякі питання щодо законодавчої регламентації, мети та підстав отримання біологічних зразків для експертизи / С. О. Коропецька // РаДанила Галицького. – 2015. – Вип. 12. – С. 195–201.

4. Коропецкая С. О. Тактические особенности получения некоторых биологических образцов для экспертизы в уголовном производстве Украины / С. О. Коропецкая // *Legea si Viata*. – Decembrie 2015. – С. 43–45.

5. Коропецька С. О. ДНК-аналіз та особливості відбирання для його проведення біологічних зразків / С. О. Коропецька // Порівняльно-аналітичне право : електронне наук. фахове видання юрид. фак.-ту ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – № 5. – 2015. – С. 278–280 [Електронний ресурс] : режим доступу до журн. : www.pap.in.ua/5_2015/1.pdf. (дата звернення: 05.11.2015). – Назва з екрана.

6. Коропецька С. О. Щодо поняття зразків для проведення експертизи / С. О. Коропецька // Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми : Матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 24-25 квіт. 2015 р.) – Івано-Франківськ : Івано-Франківський юрид. ін.-тут НУ «ОЮА», 2015. – С. 100–105.

7. Коропецька С. О. Примусова природа отримання біологічних зразків для експертизи / С. О. Коропецька // Інформаційне забезпечення розслідування злочинів : Матеріали круглого столу (Одеса, 29 трав. 2015 р.) – Одеса : НУ «ОЮА», 2015. – С. 144–149.

8. Коропецька С. О. Організаційно-підготовчі дії слідчого при відбиранні зразків біологічного походження / С. О. Коропецька // Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства : Матеріали круглого столу (Київ, 5 лист. 2015 р.) – Київ. : Держ. пеніт. служба України, Ін-т крим.-викон. служби, 2015. – С. 156–159.

9. Коропецька С. О. Стан та основні напрями дослідження отримання зразків у кримінальному провадженні / С. О. Коропецька // Теоретичні і практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу : Матеріали IV Всеукр. наук.-практ. семін. (Івано-Франківськ, 4 груд. 2015 р.) – Івано-Франківськ : Івано-Франківський універ. ім. Короля Данила Галицького, 2015. – С. 104–107.

10. Коропецька С. О. Відібрання зразків для експертизи як слідча дія / С. О. Коропецька // Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 25-26 груд. 2015 р.) – Запоріжжя : Запор. гром. орган. «Істина», 2015. – С. 132–134.

11. Коропецька С. О. Отримання зразків для експертизи в контексті забезпечення прав людини / С. О. Коропецька // Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства майбутнього : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 15-16 січня 2016 р.) – Дніпропетровськ : Громад. орг. «Правовий світ», 2016. – С. 98–102.

12. Коропецька С. О. Відбирання зразків біологічного походження на стадії досудового розслідування : [метод. рекомендації] / С. О. Коропецька. – Івано-Франківськ : Голіней О.М., 2016. – 48 с.

АНОТАЦІЯ

Коропецька С. О. Відібрання зразків біологічного походження під час досудового розслідування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню проблематики отримання біологічних зразків для експертизи у кримінальному провадженні.

У роботі розкриті теоретичні основи отримання зразків для експертизи у кримінальному процесі. З'ясовані поняття, сутність та юридична природа зразків для проведення експертизи та їх отримання у кримінальному провадженні. Показані стан та основні напрями дослідження проблем отримання зразків для експертизи. Узагальнені конституційні основи та зарубіжний досвід з цього питання. Розкриті тактичні особливості на організаційно-підготовчому та наступному етапах відібрання біологічних зразків у особи. Охарактеризовані способи фіксації відібраних біологічних зразків. Виявлені недоліки законодавчого врегулювання і тактики відібрання біологічних зразків у особи для проведення експертизи. Запропоновані шляхи вдосконалення кримінального процесуального врегулювання отримання біологічних зразків та тактики відібрання їх окремих видів.

Ключові слова: біологічні зразки, відібрання зразків, дослідження, експертиза, кримінальні правопорушення, слідчі (розшукові) дії.

АННОТАЦИЯ

Коропецкая С. О. Изъятие образцов биологического происхождения в ходе досудебного расследования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная

экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2017.

Диссертация посвящена комплексному исследованию проблематики получения биологических образцов для экспертизы в уголовном судопроизводстве.

Установлено, что вопрос о понятии и юридической природе образцов для экспертизы до сих пор остается спорным. Одними учеными и практиками они понимаются как вещественные доказательства, другими – как вторичные вещественные доказательства или документы. Обосновывается позиция, что образцы для экспертизы следует считать самостоятельной категорией объектов, обладающих собственной процессуальной природой и предназначением.

В работе проанализированы теоретические основы получения образцов для экспертизы в уголовном процессе, рассмотрены основные подходы к пониманию понятия, сущности и юридической природы образцов, а также особенностей их получения в уголовном процессе.

Проведен анализ состояния научной разработки проблематики получения биологических образцов с целью проведения экспертных исследований. Результаты свидетельствуют о том, что до сих пор данная проблематика не была предметом отдельного исследования ученых-криминалистов. Некоторые аспекты заявленной темы фрагментарно освещены в ряде научных публикаций.

В диссертации раскрыты цель, задачи и основания получения биологических образцов для экспертизы, а также анализируются права и обязанности субъектов, уполномоченных на изъятие биологических образцов, а также других участников уголовного судопроизводства, принимающих участие в этом следственном действии.

Обобщены правовые основания получения образцов для экспертизы в Украине, странах постсоветского пространства, а также решения Европейского Суда по правам человека по этому вопросу. Высказывается мнение, что особого внимания заслуживает законодательство ФРГ, Польши, Австрии и Республики Казахстан, в котором содержатся четкие запреты неоправданного вмешательства в жизнедеятельность человеческого организма при получении биологических образцов; указаны пределы, при которых получение образцов является допустимым с учетом необходимости соблюдения прав и законных интересов личности, ее чести и достоинства, вмешательства в сферу ее частных интересов, недопустимости причинения вреда ее жизни и здоровью.

Определен общий перечень условий для получения биологических образцов, в который входят: внесение ведомостей в Единый реестр досудебных расследований о начале уголовного производства; постановление следователя или прокурора о проведении экспертизы; договор со стороны защиты о проведении экспертизы; невозможность разрешения экспертом поставленных ему вопросов без специально подобранного сравнительного материала; решение следственного судьи о назначении экспертизы по ходатайству стороны уголовного производства; постановление прокурора об изъятии биологических образцов; решение следственного судьи о принудительном изъятии биологических образцов (принятое по ходатайству стороны обвинения или стороны защиты).

Раскрыты вопросы подготовки следователя к изъятию биологических образцов, сформулированы предложения по усовершенствованию тактики изъятия их отдельных видов: крови; спермы, слюны, других выделений человеческого организма; волос и тканей; индивидуального запаха человека; объектов биологического происхождения для ДНК-анализа.

Выявлены недостатки законодательного урегулирования и тактики изъятия биологических образцов для проведения экспертизы, разработаны методические рекомендации, направленные на повышение эффективности получения образцов для исследования.

Отдельное внимание уделено процессуальному закреплению хода изъятия биологических образцов для экспертизы, а также полученных результатов, предложены рекомендации по их упаковке, хранению и направлению на исследование.

Ключевые слова: биологические образцы, получение образцов, исследование, следственные (розыскные) действия, уголовные правонарушения, экспертиза.

SUMMARY

Koropetska S. O. A receipt of samples of biological origin is during pre-trial investigation. – *Manuscript.*

Thesis on competing a scientific degree of a candidate of legal sciences under a speciality 12.00.09 – criminal process and criminalistics; judicial examination; operative-investigational activity, National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2017.

The present dissertation is devoted to a complex study of problems of getting biological samples for an examination in criminal proceedings.

The thesis reveals theoretical bases of getting samples for an examination in a criminal procedure. A notion, essence and legal nature of samples for an examination carrying out and their taking in criminal proceedings are established. Condition and main tendencies of the study of problems of samples getting for an examination are showed. Constitutional bases and foreign experience as to this issue are summarized. Tactic peculiarities at organization and preparatory stage and further stages of biological samples taking from a person are revealed. Ways of recording of taken biological samples are characterized. Drawbacks of legislative regulation and tactics of biological samples taking from a person for an examination are detected. Ways of improvement of a criminal procedure regulation of biological samples getting and tactics of their separate types taking are suggested.

Keywords: biological samples, samples taking, study, examination, criminal violations, investigatory actions.